

En perfekt plats

Rapport från forskningsprogrammet
Framtidens fysiska mötesplats

Vad är en stad – och vad gör den attraktiv?

Özge Öner, universitetslektor i Spatial Economics and Real Estate, University of Cambridge, Fellow, Economics and Land Economy at Sidney Sussex College of University of Cambridge and Fellow, Institutet för Näringslivsforskning

En stad kan inte göras mer attraktiv genom experimentell investering av offentliga medel i megaprojekt som operahus och idrottsarenor. Städerna skapas och konsumeras av de människor som arbetar och bor där. Ödmjukhet för vad en stad är behövs i myndigheters försök att förändra förhållandet mellan folket och staden.

Vad är en stad?

Ursprungligen betyder ordet stad en plats eller ett ställe. Men stad betyder olika saker för olika människor. Definitionen varierar också mycket mellan olika forskare och platser i världen. Den officiella definitionen av en stad följer inte alltid den ekonomiska eller vår dagliga användning av termen.

I till exempel Storbritannien beviljar monarken statusen stad till en utvald grupp samhällen. Det sker inte automatiskt efter några särskilda kriterier utan följer en tradition som går tillbaka till Henrik VIII på 1540-talet. Medan en plats som Dudley med en befolkning på 195 000 invånare inte räknas som en stad, är Dundee med 143 000 invånare erkänd som stad sedan 1899.

Vad är en stad i Sverige?

I Sverige beviljades tidigare också städer sin status av en kunglig stadga. Här behövde ett samhälle uppfylla en uppsättning krav för att få status som stad, som att ha en viss storlek och vissa offentliga anläggningar. Innan en stad fick sin stadga skulle den i de flesta fall tidigare ha fått status som köping för att fungera som "handelsstad".

Sedan kommunreformen 1971 används inte begreppet stad formellt i Sverige. När vi talar om städer idag menar vi ibland kommuner, som varierar i storlek

från mindre än 2 500 människor, som Sorsele eller Bjurholm, till cirka en miljon invånare i Stockholm.

Antal invånare i Sveriges tätorter¹ var nästan 9 miljoner vid utgången av 2018, vilket motsvarar 87 procent av landets befolkning². I Sverige finns endast nio orter med minst 100 000 invånare.

Stad är densitet

Som regionalekonom börjar jag alltid min undervisning med en vanlig läroboksdefinition av vad en stad är: Ett geografiskt område som innehåller ett stort antal människor på ett relativt litet område. Med andra ord definieras den av densitet snarare än absolut storlek. En del platser måste naturligtvis bli glesare för att andra ska bli tätare. Vi förlitar oss på täthet snarare än absolut storlek när vi definierar stadsområden. De beror på att staden har en viktig funktion att möjliggöra frekvent kontakt mellan olika människor och företag.

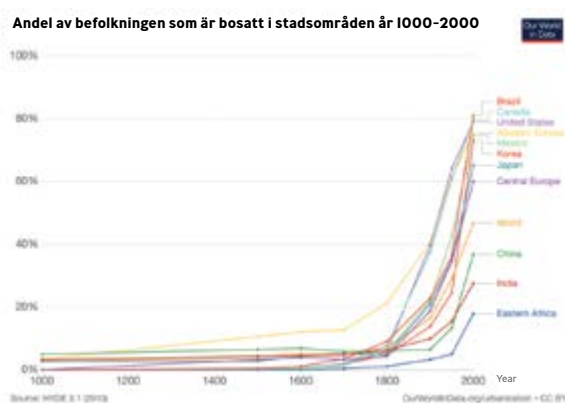
Det finns många saker som inte har något att göra med mänsklig aktivitet eller täthet som kan göra en plats attraktiv: En trevlig kust, ett vackert berg eller antal soliga dagar är exempel på saker som är lätta både att se och förstå varför de gör en plats attraktiv. Även om det finns en viss relation mellan naturlig skönhet på vissa platser och deras befolkningstäthet, kan inte naturen fullt förklara varför vissa platser

lockar många fler människor än andra. För att förstå en viss plats attraktion, utöver de naturliga tillgångar den kan erbjuda, måste man förstå städernas historiska utveckling.

Varför finns det städer?

I grunden finns städerna för att mänsklig teknik har skapat produktionssystem som gjort det möjligt att ta bort naturens begränsningar. Ursprungligen fanns det tre förhållanden som gjorde uppkomsten av städer möjliga.

Det första var ett jordbruksöverskott. Människor utanför städerna behövde producera tillräckligt med mat inte bara för sig själva, utan också för stadsborna.

Det andra villkoret var urban produktion. Människor i tätbefolkade städer var tvungna att bedriva ekonomisk verksamhet som producerade något, varor eller tjänster, som kunde utbytas både med landsbygdsborna och andra tätbefolkade platser. Det tredje villkoret var tillgången till ett effektivt transportsystem som kunde möjliggöra utbytet. Om utbytet var oöverkomligt dyrt skulle människor ha valt att producera saker där de själva bodde, snarare än att skaffa dem från något annat ställe. De tre enkla förhållanden kan verka uppenbara, men de var inte alltid uppfyllda. Under en mycket, mycket lång tid i mänsklighetens historia har antal personer som bott i städer knappt förändrats alls.

Urbanisering och industriell revolution hand i hand

Stadsbefolkningens utveckling är nästan identisk med den historiska utvecklingen av mänskligt välbefinnande. Urbanisering och den industriella revolutionen gick hand i hand, den ena möjliggjorde den andra och vice versa. Städer har visserligen funnits mycket tidigare, mänsklighetens historia är fylld av exempel på handelsstäder: Från städerna som etablerades längs hela Medelhavsområdet efter den Feniciska handeln så tidigt som det 3:e årtusendet f.Kr., till

vikingatidens handelsstäder som Birka mellan 700- och 900-talet e.Kr.

De nya fabriksstäderna attraherade

Den industriella revolutionen förändrade betydelsen av ordet stad. Städer var inte längre bara marknader för utbyte utan också platser där själva produktionen ägde rum. Stora mängder människor flyttade till de nya framväxande fabriksstäderna för att arbeta och ytterligare bidra till ökningen av det mänskliga välbefinnandet.

"I nästan alla länder sker en ständig migration till städerna. De stora städerna och särskilt London fångar upp det allra bästa blodet från hela resten av England; de mest driftiga, de mest begåvade, de med bäst fysik och de starkaste karaktärerna åker dit för att hitta utrymme för sina förmågor."³

Alfred Marshall, brittisk nationalekonom, Principles of Economics, 1889.

Bättre transportsystem gav kreativa centrum

Med den snabba utvecklingen av transportteknologier behövde fabriker inte längre ligga i den urbana kärnan. Städerna blev snabbt centrum för innovativ och kreativ verksamhet, eftersom de genom att låta massorna interagera med varandra underlättade överföring av kunskap. Industriell produktivitet kan ha ökat städernas attraktionskraft enormt i början, men det var intensiteten i mänsklig interaktion som gjorde att de blomstrade.

"Storstäder är inte bara som tätare förorter, de skiljer sig från mindre städer och förorter på grundläggande sätt. Ett av dessa är attorstäder per definition är fulla av främlingar."⁴

Jane Jacobs, amerikansk-kanadensisk författare och stadsplaneringskritiker.

I själva verket har dagens snabba automatisering minskat människans roll i den fysiska produktionen i ökande takt. Det gör förhållandet mellan produktionsplatsen och platsen för människor något svagare.

Städernas historiska betydelse för mänsklig produktivitet förblindade oss länge när det gäller deras betydelse för mänsklig interaktion. Den heliga treenigheten i det klassiska ekonomiska tänkandet,

land, arbetskraft och kapital, kanske inte har lämnat mycket utrymme för vad som är viktigt för en stads framgång på en mogen konsumentmarknad.

Staden som underhållningsmaskin

Harvey Molotch, amerikansk sociolog, skapade 1976 metaforen ”staden som en maskin inriktad på att skapa tillväxt”. Hans landsmän sociologerna Richard Lloyd och Terry Nichols Clark lekte med formuleringen lite provokativt och menade att vi måste se ”staden som en underhållningsmaskin”, (2001). De hävdar att tillväxtbegreppet är för oprecist och borde ersättas med det mer lämpliga begreppet centralitet. Den pågående centraliteten i äldre städer, tillsammans med uppkomsten av nyare städer i kontinuerlig konkurrens, kräver gehör för begreppet om staden som en underhållningsmaskin. Den är en motor som ger konsumtionsmöjligheter och utnyttjar kulturella fördelar.

Underhållningsmaskinens funktioner är inte helt nya, städer har länge varit platser för konsumtion och konstnärlig produktion. Det nya är i vilken grad dessa aktiviteter definierar städernas välbefinnande. Här avser underhållning det ständigt ökande utbudet av, och efterfrågan på, restauranger, butiker, nattliv, konsgallerier och konsumenttjänster – ofta kallade urbana bekvämligheter (urban amenities).

Ökade inkomster till följd av industrialiseringen i kombination med en betydande minskning av arbetstiden främst i västvärlden, men också alltmer i utvecklingsländerna, har gjort att fritid inte längre är exklusivt för en viss klass⁵ – utan kan åtnjutas av massorna. En ökad efterfrågan på fritidsaktiviteter formar stadens ekonomiska landskap. Vi ser ett överflöd av tjänster som ska tillgodose behov och önskan hos de som besöker, bor och arbetar där. Själva tillgängligheten av konsumtionsmöjligheter förändrar också i sin tur stadens framgång, vilket ytterligare bidrar till dess tillväxt.

Rika platser växte snabbare

Städer i USA som är rika på urbana bekvämligheter växte snabbare än deras bekvämlighetsfattiga motsvarigheter.⁶ I städer med rekreativsmöjligheter steg hyrorna snabbare än lönerna, vilket tyder på att människor betalar en allt större del av sina intäkter för att bo nära stadsfaciliteterna.

I Sverige är historien inte så annorlunda. Min forskning visar att större tillgång till butiker, som fångar konsumtionsmöjligheterna i svenska kommuner, är förknippade med deras attraktivitetsmått när det gäller bostadspriser. Detta gäller vid jämförelser av platser av samma storlek med avseende på befolkning och med hänsyn tagen till byggnads-

kostnader. Sambandet mellan konsumtionsmöjligheter och platsattraktivitet framträder tydligt endast i tätbefolkade kommuner – inte på landsbygden.

”Urban fritid” är mer än önskvärt för att öka attraktiviteten, men det är inte ett passivt projekt. Praktiska politiska och ekonomiska åtgärder kan producera det, men i vissa fall kan det förstöra det i en stad.

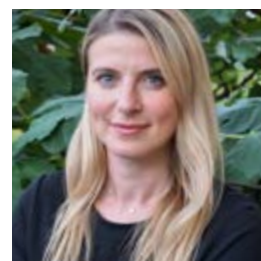
Organiskt förhållande mellan människa och stad

En stad kan inte göras mer attraktiv genom experimentell investering av offentliga medel i megaprojekt som operahus och idrottsarenor. Städerna själva är territoriella offentliga varor som skapas och konsumeras av de människor som arbetar och bor där. De förändras stegvis genom en evolutionär process. Det städerna erbjuder lockar människor och människor förändrar i sin tur staden. Detta tvåvägsförhållande mellan folket och staden är inte trivialt. Ännu viktigare är att förhållandet mellan de två är organiskt.

Restauranger och butiker skapar attraktivitet

Myndigheter, på både nationell och lokal nivå, måste vara ödmjuka i sina försök att förändra förhållandet mellan folket och staden. Vi vet betydelsen av kollektiva nyttigheter som till exempel restauranger och butiker för att göra en plats attraktiv.

Vi behöver också förstå att dessa företag drivs av människor – som själva deltar i konsumtionen av staden. De tar risker med sin tid och sitt kapital för att ge konsumtionsmöjligheter till människorna i staden, men de lockar också besökare från andra håll. När det är svårt att driva verksamheten kommer de att stänga eller flytta den någon annanstans. Ett ”urbant fritids”-projekt bör därför inse behovet hos de som tillhandahåller dessa tjänster; i synnerhet deras behov av såväl flexibilitet i användningen av stadsområden som vad gäller det lokala regelverket.

Vill du veta mer?

Kontakt: **Özge Öner**
oo263@cam.ac.uk